

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
„ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА”

ЧИРВА ЯРОСЛАВА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 378.4.015.31:316.647.5(043.3)

**ФОРМУВАННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ІНОЗЕМНИХ
СТУДЕНТІВ КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

01 – Освіта/ Педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Старобільськ – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.
Роботу виконано в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор
Ткачова Наталія Олександрівна,
Харківський національний педагогічний університет імені
Г. С. Сковороди, професор кафедри загальної педагогіки і
педагогіки вищої школи.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Зеленов Євген Анатолійович,
Східноукраїнський національний університет
імені В. Даля (м. Сєвєродонецьк),
професор кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук
Парфьонова Оксана Вадимівна,
Харківський національний університет
радіоелектроніки, доцент кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться 30 жовтня 2018 року об 15.00 год. на виїзному засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.053.03 ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» за адресою: 93009, Луганська обл., м. Рубіжне, вул. Будівельників, 30-В, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» за адресою: 92703, м. Старобільськ, пл. Гоголя, 1.

Автореферат розіслано 28 вересня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. В. Мордовцева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Поглиблення процесу глобалізації сучасного суспільства передбачає створення у світовому масштабі єдиного наукового, економічного, інформаційного, освітнього й культурного простору. У світлі цього майбутнє кожного народу та людства загалом значною мірою залежить від готовності представників різних етнічних спільнот не тільки мирно уживатися між собою, але й активно взаємодіяти одне з одним. У такій ситуації однією з найважливіших цілей світового співтовариства стає забезпечення консолідації поліетнічного суспільства, формування молоді в дусі міжетнічної толерантності.

Особливої значущості це завдання набуває для класичних університетів, які виконують провідну роль у формуванні інтелектуальної та творчої еліти, підготовці висококваліфікованих кадрів для різних галузей професійної діяльності. З урахуванням постійного збільшення кількості іноземних студентів у цих університетах викладачі мають приділяти значну увагу питанню формування в них міжетнічної толерантності, адже ці студенти не завжди доброзичливо ставляться до представників інших культур і віросповідань, що стає причиною конфліктів, а як наслідок – значно знижує ефективність освітньої діяльності іноземців і гальмує процес їхнього особистісного становлення.

У нормативних документах у галузі освіти (закони України «Про вищу освіту» й «Про освіту», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті тощо) наголошено на важливості забезпечення високої якості освіти для всіх студентів, їх становлення як моральних особистостей, здатних ефективно взаємодіяти з представниками різних народів. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року також підкреслено, що ядро державної виховної політики включає розвиток у молоді соціальної активності, відповідальності та толерантності. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті акцентовано на необхідності формування в кожній особистості культури міжетнічних відносин, розвитку демократичного світогляду, виховання поваги до традицій, культури, віросповідання, мови кожного народу.

Однак дані проведеного пілотного дослідження, у якому взяли участь 287 іноземних студентів класичних університетів, свідчать про те, що тільки 13,4 % опитаних виявляють високий рівень сформованої міжетнічної толерантності. Також з'ясовано, що в університетах не проводиться системна виховна робота з іноземцями в указаному напрямі. На основі цього зроблено висновок про необхідність цілеспрямованого

формування міжетнічної толерантності в студентів-іноземців класичних університетів.

На основі аналізу значної кількості джерел визначено широкий спектр наукових досліджень, результати яких становлять теоретичне підґрунтя для вивчення порушеної проблеми. Так, витоки ідеї міжетнічної толерантності як особистісного феномену висвітлено у працях стародавніх мислителів (Конфуцій, Протагор, Демокрит, Сократ, Платон, Аристотель та ін.), відомих діячів епохи Середньовіччя (Квінт Септимій Флоренс Тертуліан, П'єр П. Абеляр, Фома Аквінський та ін.), Відродження (Е. Роттердамський, М. Монтень) та Просвітництва (Дж. Локк, П. Бейль, Вольтер, Й. Гете, Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант). Різні підходи до тлумачення поняття «толерантність» і, зокрема, «міжетнічна толерантність», визначення структури та змісту цих феноменів проаналізовано в сучасних наукових працях М. Андрєєва, О. Асмолова, С. Бондирєвої, Д. Колесова, Т. Варенко, В. Євтуха, О. Клепцової, Н. Солиніна, В. Трошинського, Л. Шайгерової. Характерні риси студентства виявлено й схарактеризовано в наукових доробках Б. Ананьєва, О. Євдокімової, В. Лисовського, Л. Подоляк, В. Юрченка та ін. Специфіку здійснення виховної роботи в межах освітнього середовища класичного університету розкрито в дослідженнях В. Бакірова, С. Махновського, О. Мещанінова, Ю. Старосельської, І. Тарапова та ін. Теоретичні засади організації педагогічної взаємодії з іноземними студентами залежно від їхніх регіональних, соціокультурних, етнопсихологічних та індивідуальних особливостей обґрунтовано в наукових розвідках Д. Арсенєва, О. Білик, В. Головка, М. Іванової, А. Зінківської, І. Штеймільер.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що проблема формування міжетнічної толерантності в студентів-іноземців класичних університетів ще не була предметом окремого дослідження. Нагальність вивчення окресленої проблеми посилюється наявністю таких *суперечностей*: між процесами глобалізації суспільства та зростанням етнічної самосвідомості людей, що провокує загострення конфліктів на національному ґрунті та суттєво ускладнює політичну ситуацію у світі, знижує можливості успішної взаємодії між представниками різних етносів; між значним педагогічним потенціалом класичного університету як визнаного наукового, освітнього, культурного осередку, що має значний педагогічний потенціал для формування міжетнічної толерантності студентів-іноземців, і слабким використанням цього потенціалу в реальній виховній практиці; між усвідомленням викладачами класичних університетів необхідності формування міжетнічної толерантності в

студентів-іноземців і недостатньою розробленістю науково-методичного забезпечення цього процесу.

Актуальність порушеної проблеми, її недостатня теоретична та практична розробленість, а також необхідність подолання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами. Дисертацію виконано згідно з темою науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Підвищення ефективності педагогічного процесу в середніх загальноосвітніх і вищих закладах» (ДР № 0111U008880).

Тему дисертації затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 9 від 28.10.2016 р.) й узгоджено в бюро Міжвідомчої Ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки та психології НАПНУ (витяг із рішення бюро № 3 від 29.03.2016 р.).

Об'єкт дослідження – процес формування міжетнічної толерантності в студентів класичних університетів.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів.

Мета дослідження – підвищити рівень сформованості міжетнічної толерантності в іноземних студентів шляхом створення в класичних університетах відповідних теоретично обґрунтованих педагогічних умов.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. На основі аналізу наукової літератури визначити сутність, структуру та зміст міжетнічної толерантності особистості студента.
2. Схарактеризувати специфіку формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів.
3. Визначити критерії й показники сформованості міжетнічної толерантності студентів-іноземців.
4. Теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні про те, що ефективність формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів досягається за таких умов: підвищення міжетнічної обізнаності іноземців шляхом збагачення відповідними інформаційно-пізнавальними матеріалами змісту навчальних предметів і позааудиторної виховної роботи; забезпечення накопичення майбутніми

фахівцями досвіду толерантної поведінки з представниками різних етносів шляхом залучення до участі в різних видах колективної діяльності; надання дієвої педагогічної підтримки в здійсненні студентами-іноземцями самовиховання в окресленому напрямі.

Для вирішення поставлених завдань, досягнення мети та перевірки гіпотези дослідження використано комплекс таких **методів дослідження**: *теоретичних*: ретроспективний, проблемно-цільовий, порівняльний аналіз із метою вивчення наукової літератури для з'ясування стану розробленості порушеної проблеми, конкретизації поняттєво-категорійного апарату дослідження, обґрунтування педагогічних умов формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів; *емпіричних*: спостереження, анкетування, тестування, бесіди, експертне оцінювання, педагогічний експеримент для перевірки ефективності педагогічних умов формування міжетнічної толерантності в студентів вказаної категорії; *статистичних*: методи математичної статистики для кількісного та якісного аналізу отриманих емпіричних даних.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що:

- *уперше* визначено педагогічні умови формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів (підвищення міжетнічної обізнаності іноземців шляхом збагачення відповідними інформаційно-пізнавальними матеріалами змісту навчальних предметів і позааудиторної виховної роботи; забезпечення накопичення майбутніми фахівцями досвіду толерантної поведінки з представниками різних етносів шляхом залучення до участі в різних видах колективної діяльності; надання дієвої педагогічної підтримки у здійсненні студентами-іноземцями самовиховання в окресленому напрямі);

- *уточнено* суть міжетнічної толерантності студентів як інтегративної особистісної якості, що виявляється в шанобливому ставленні до етнічних, релігійних, культурних особливостей представників інших етнічних груп, здатності прийняти людей в їхній етнокультурній інакшості на принципах гуманізму та пріоритету загальнолюдських цінностей; визначено структурні компоненти (мотиваційний, аксіологічний, когнітивний, дієво-функціональний, особистісно-творчий), критерії й показники сформованості міжетнічної толерантності в іноземних студентів: мотиваційно-вольовий (розвиненість інтересу до міжетнічної комунікації; прояв мотивів щодо оволодіння міжетнічною толерантністю); емоційно-ціннісний (характер емоційного сприйняття представників інших етносів, їхніх традицій і звичаїв; прояв ціннісного ставлення до міжетнічної толерантності); когнітивно-поведінковий (сформованість знань і вмій, необхідних для здійснення толерантної поведінки); особистісно-рефлексивний (сформованість необхідних для

здійснення міжетнічної комунікації особистісних якостей, адекватність самооцінки їх сформованості);

- *подальшого розвитку* набули форми й методи («круглі столи», диспути, етнічні свята та фестивалі, майстер-класи, очні й «заочні» екскурсії тощо, тренінги, ділові й рольові ігри) формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів.

Практична значущість отриманих результатів дослідження полягає в тому, що теоретично обґрунтовані педагогічні умови формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів були експериментально перевірені й можуть бути впроваджені в освітньому процесі інших закладів вищої освіти цього типу.

Теоретичні положення та практичні результати дослідження можуть бути використані у виховній роботі з іноземними студентами в класичних університетах, у системі підвищення кваліфікації викладачів вищої школи, у процесі укладання підручників, навчально-методичних посібників, а також під час написання студентами бакалаврських і магістерських робіт.

Основні результати дослідження *впроваджено* в освітній процес Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (довідка № 0501-153 від 07.03.2018 р.), Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 36/150-2802 від 06.03.2018 р.), Хмельницького національного університету (довідка № 25 від 06.03.2018 р.).

Особистий внесок здобувача, опублікованих у співавторстві, полягає в уточненні змістового наповнення структурних компонентів міжетнічної толерантності іноземних студентів, а також у конкретизації методів і форм її формування.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки, результати дослідження були обговорені на засіданнях кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди та кафедри соціально-економічних наук Інституту міжнародної освіти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (2014–2017 рр.) та репрезентовані на науково-практичних конференціях різного рівня: «Педагогізація соціального середовища в роботі з різними соціальними суб'єктами» (Харків, 2016 р.), «Самореалізація пізнавально-творчого і професійного потенціалу особистості в інноваційній освіті» (Суми, 2016 р.), «Cutting-edge science-2017» (Шеффілд, 2017 р.), «Українська освіта і наука в ХХІ столітті: погляд молоді» (Харків, 2017 р.), «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Баку – Ужгород – Дрогобич, 2017 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження знайшли своє відображення у 12 публікаціях, із них 6 (серед яких 5 одноосібних) – у провідних фахових виданнях України, 1 – у міжнародному науковому виданні, 5 – у матеріалах конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, загальних висновків, списку використаних джерел (423 найменування, з-поміж яких 19 – іноземними мовами), 24 таблиць на 139 сторінках, 3 рисунків, 10 додатків на 17 сторінках. Загальний обсяг роботи – 253 сторінки, із них основного тексту – 179 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито ступінь її розробленості, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, сформульовано гіпотезу та схарактеризовано методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення результатів дослідження; наведено дані про апробацію й упровадження отриманих результатів.

У першому розділі **«Теоретичний аналіз досліджень феномену міжетнічної толерантності»** розкрито генезу ідеї міжетнічної толерантності як особистісного феномену, визначено сутність, структуру та зміст міжетнічної толерантності особистості.

Під час проведення дослідження з'ясовано, що у висновках учених спостерігаються значні розбіжності щодо питання появи терміна «толерантність», тому однозначно не можна назвати час, коли його було введено в науковий обіг. Разом із тим установлено, що ідеї про важливість прояву кожною людиною толерантності й, зокрема, міжетнічної толерантності виникли ще в стародавні часи. На формування європейських традицій толерантності значною мірою вплинули ідеї античних мислителів: Протагора (основою відносин між людьми має бути ненасильство й порозуміння), Демокрита (кожна окрема особа має таку саму велику цінність, як і група людей), Сократа (добродійність тісно пов'язана з терпимістю), Платона («кожна особистість має справедливо та неупереджено ставитися до всіх людей») та ін.

Неабияка увага представників різних галузей до проблеми толерантності зумовила появу багатьох тлумачень. Як установлено, під толерантністю сучасні вчені розуміють: відмову від насилля (С. Бондирева, Г. Валітова, Д. Колесов та ін.); моральну позицію, психологічну готовність до терпимості заради взаєморозуміння між різними соціальними групами (М. Андрєєв, Т. Варенко, А. Погодіна та ін.), особливу форму ставлення (Н. Кудзієва); здатність позитивно сприймати та приймати іншого, погоджуватися з чужою думкою, бути невимогливим до вчинків інших людей (М. Міріманова, Т. Смирнова та ін.), особистісну якість, що

базується на прагненні людини прийняти та зрозуміти точку зору іншого індивіда (Ю. Тодорцева І. Жданова, В. Петрицький та ін.); важливу соціальну норму, основоположний принцип міжособистісних і міжгрупових відносин (В. Ананьїн, В. Андрущенко, О. Березяк та ін.), усвідомлено сформовану модель поведінки, спрямовану на миролюбне сприйняття іншої людини, (Т. Петухова). На основі врахування різних позицій науковців з окресленого питання зроблено висновок про те, що толерантність – це інтегративна особистісна якість, яка проявляється в шанобливому ставленні індивіда до інших людей та їхніх характерних особливостей, готовності до конструктивної взаємодії з ними.

У процесі здійснення наукового пошуку визначено, що серед різних типів толерантності одне з провідних місць належить міжетнічній толерантності. При цьому визначень її сутності теж надзвичайно багато, зважаючи на неоднозначність тлумачення вченими терміна «толерантність». Зокрема під міжетнічною толерантністю науковці розуміють: особистісний феномен, утворення, якість, властивість, здатність людини, що проявляється в толерантному ставленні, толерантній міжособистісній й комунікативній взаємодії людини з представниками інших етнічних груп, незалежно від їхньої етнічної, національної або культурної приналежності (Л. Залановська, О. Кихтюк, О. Положевець та ін.); позитивне ставлення до міжетнічної взаємодії, соціокультурних відмінностей інших етнічних груп (В. Євтух, Е. Бімбаєва В. Трощинський); відповідна позиція, установка, готовність людини до взаємно шанобливого діалогу та співробітництва з представниками інших етносів на основі загальнолюдських цінностей (О. Нарежна, Т. Петухова, О. Положевець); основоположний принцип, цінність міжетнічних відносин в умовах зростання багатонаціональності, полікультурності спільнот (О. Северіна, М. Сичова, Ю. Талліна).

Узагальнення поглядів на це питання, висловлених у науковій літературі, дало підстави в контексті дослідження під міжетнічною толерантністю розуміти *інтегративну особистісну якість, яка виявляється в шанобливому ставленні до етнічних, релігійних, культурних особливостей представників інших етнічних груп, здатності прийняти людей в їхній етнокультурній інакшості та розбудовувати конструктивну взаємодію з ними на основі врахування загальнолюдських цінностей.*

У процесі дослідження доведено, що міжетнічна толерантність є складним утворенням, тому вивчення проблеми формування міжетнічної толерантності студентів передбачає визначення її структури та змісту. На підставі врахування висновків учених (Л. Арабіна, О. Грива, Н. Платонова, А. Скок та ін.) визначено, що цей особистісний феномен включає такі компоненти: мотиваційний (передбачає сформованість в індивіда інтересу

до проблем міжетнічної взаємодії, усвідомлення ним ролі та значення міжетнічної толерантності як необхідної передумови успішності цієї взаємодії, розвиненість мотивів щодо оволодіння зазначеною особистісною якістю), аксіологічний (виражається в стійкому позитивному ціннісному ставленні до представників різних етносів, власної етнічної культури та культур інших народів, їхніх цінностей і традицій), когнітивний (включає знання про історію різних етносів, особливості їхньої культури, соціальних норм і релігійних уявлень, національні звичаї та моральні норми; суть міжетнічної толерантності, правила толерантної поведінки з представниками інших етносів та показники її прояву на практиці; основні методи та шляхи набуття зазначеної якості тощо), дієво-функціональний (виявляється в оволодінні групами вмінь: організаційно-комунікативними, контрольно-оцінними, інтелектуально-прогностичними, потрібними для толерантної поведінки з представниками інших етносів), особистісно-творчий (сформованість особистісних якостей, необхідних для прояву міжетнічної толерантності під час взаємодії з представниками інших етнічних груп: шанобливості, рефлексивності, емпатійності, креативності, емоційної стійкості, витримки тощо).

У другому розділі **«Формування міжетнічної толерантності іноземних студентів у класичних університетах як педагогічна проблема»** розкрито специфіку формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів, представлено теоретичне обґрунтування педагогічних умов її формування в студентів-іноземців у цих закладах вищої освіти.

Як з'ясовано в дослідженні, у процесі формування міжетнічної толерантності в іноземців важливо враховувати загальні особливості студентства як специфічної групи. Науковцями (Б. Ананьєв, В. Лисовський, Л. Подоляк та ін.) доведено, що загалом фізіолого-психічні (оптимум розвитку інтелектуальних і фізичних сил, найбільша швидкість оперативної пам'яті, найменший період реакцій на будь-які зовнішні впливи тощо) та соціальні (висока критичність в оцінках поглядів інших, самостійність і незалежність у своїх судженнях, вироблення власних індивідуально-особистісних еталонів і критеріїв оцінок, прагнення до активної взаємодії з різними людьми тощо) особливості представників цієї групи є сприятливим фактором для формування міжетнічної толерантності.

За висновками вчених (Н. Божко, В. Головка, В. Дружинін, І. Штеймiller та ін.), у процесі здійснення виховної роботи з іноземцями важливо також враховувати те, до представників якої культури – колективістської чи індивідуалістської – вони належать. Адже носії колективістської культури традиційно характеризуються більшою

слухняністю, прагненням наслідувати свої національні традиції та водночас бажанням не конфліктувати з оточенням, у тому числі іноземцями. Для представників індивідуалістської культури основними є не колективні, а персональні цінності й ідеали, тому в конфліктних ситуаціях вони не готові поступатися.

Під час проведення дослідження в пригоді також стали наукові праці (Д. Арсен'єв, О. Білик, Н. Філімонова), де представлений докладний аналіз соціально-культурних відмінностей між іноземними студентами залежно від регіонів, із яких вони прибули, та їхньої національної, етнічної та релігійної специфіки. Водночас з'ясовано, що виділені національно-культурні та етнопсихологічні особливості представників різних етносів не можна абсолютизувати, бо кожна людина є унікальною індивідуальністю.

Як визначено в дослідженні, формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів передбачає врахування як специфіки студентів-іноземців, так і основних переваг відповідних закладів, серед яких: забезпеченість висококваліфікованими викладачами; наявність сприятливих передумов (матеріально-технічних, наукових, технологічних) для здійснення освітньої та виховної діяльності; прилучення до дослідницької діяльності; підготовка студентів за широким спектром різних спеціальностей і напрямів; створення унікальних корпоративних традицій, що робить класичні університети осередками високої моральності й духовності (В. Базилевич, Т. Жишко, В. Прокоп'єв).

Під час проведення наукового пошуку зроблено висновок про те, що ефективність формування міжетнічної толерантності в студентів-іноземців залежить від створення в університеті відповідних науково обґрунтованих умов. На основі врахування позицій учених (Ю. Бабанський, Н. Тверезовська, Є. Хриков), у дисертації педагогічні умови формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів розглянуті як сукупність факторів, педагогічних засобів, особливостей реалізації освітнього процесу, які забезпечують успішність цього процесу.

У дослідженні визначено, що вчені (Е. Бахіча, О. Васильєва, Т. Ширяєва та ін.) наголошують на важливості забезпечення міжетнічної обізнаності майбутніх фахівців. Це має відбуватися під час здійснення як аудиторної, так і позааудиторної роботи зі студентами. Однак, за даними пілотного дослідження, у переважній більшості знання студентів-іноземців про міжетнічну толерантність не відповідають сучасним суспільним вимогам. Приміром, практично половина опитаних іноземців не змогли правильно відповісти на питання про сутність поняття «міжетнічна толерантність», а 72,5 % респондентів допустили суттєві помилки під час визначення характерних ознак представників різних етносів, зокрема їхніх культурних, релігійних, мовних відмінностей. Означені дані дали підставу

для висновку, що першою умовою формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів має бути *підвищення міжетнічної обізнаності іноземців шляхом збагачення відповідними інформаційно-пізнавальними матеріалами змісту навчальних предметів і позааудиторної виховної роботи.*

Як зазначають науковці (Е. Бахича, Т. Діденко, Б. Паригін та ін.), забезпечення засвоєння іноземними студентами досвіду прояву міжетнічної толерантності сприяє оволодінню ними новими для них соціально важливими вміннями, навичками, моделями поведінки, інтеріоризації символів, цінностей, значень інших етнічних культур. Як наслідок, це сприяє підвищенню рівня сформованості вказаної якості в студентів-іноземців. Однак, за даними пілотного дослідження, 79,2 % майбутніх фахівців іноземного походження визнали, що накопичений ними досвід взаємодії з багатьма іншими етносами є недостатнім для забезпечення її успішності. Крім того, 78,6 % студентів-іноземців вважають, що в процесі здійснення освітнього процесу в класичному університеті не забезпечується системна робота щодо формування в них досвіду толерантної поведінки з представниками інших етносів. На підставі цього зроблено висновок про те, що другою умовою формування міжетнічної толерантності іноземних студентів у класичному університеті є *забезпечення накопичення ними досвіду толерантної поведінки з представниками різних етносів шляхом залучення до участі в різних видах колективної діяльності.*

Зазначимо, що про стійкість сформованості міжетнічної толерантності іноземних студентів можна говорити тільки в разі, якщо вони цілеспрямовано займаються самовихованням в указаному напрямі. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від педагогічно грамотної їх підтримки з боку викладачів, яка є професійною діяльністю, спрямованою на захист інтересів особистості, надання їй превентивної й оперативної допомоги в подоланні наявних проблем і труднощів, сприянні в навчанні й вихованні, установленні взаємодії з іншими людьми, забезпеченні самореалізації (О. Газман, В. Головка, І. Карапузова та ін.). Однак, як засвідчують результати проведеного пілотного дослідження, майже 80 % іноземних студентів вважають, що вони не отримують достатньої допомоги викладачів із питань організації самовиховання міжетнічної толерантності. При цьому 74,6 % студентів визнали необхідність збільшення обсягу такої допомоги. З огляду на це визначено, що третьою педагогічною умовою формування міжетнічної толерантності в майбутніх фахівців іноземного походження має бути *надання дієвої педагогічної підтримки у здійсненні студентами-іноземцями самовиховання в окресленому напрямі.*

У третьому розділі **«Експериментальна перевірка педагогічних умов формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів»** розкрито загальні питання організації та проведення педагогічного експерименту, схарактеризовано реалізацію педагогічних умов формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів, здійснено кількісний і якісний аналіз результатів дослідження.

Для перевірки ефективності визначених і теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів протягом 2014–2017 рр. проведено педагогічний експеримент, у якому взяли участь іноземні студенти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та Хмельницького національного університету. Для діагностики сформованості в них міжетнічної толерантності було визначено критерії (мотиваційно-вольовий, емоційно-ціннісний, когнітивно-поведінковий, особистісно-рефлексивний) та відповідні показники, за якими визначалися три рівні сформованості в студентів-іноземців міжетнічної толерантності (високий, середній і низький).

Відповідно до розробленого плану проведення експерименту, було створено дві експериментальні групи: E_1 (279 студентів) і E_2 (281 студент).

До першої групи ввійшли іноземні студенти з Китаю, Пакистану, Азербайджану, Туркменістану, для яких є характерним колективістський тип національної культури. До складу другої групи ввійшли студенти з Індії, Ірану, Сирії, Алжиру, Йорданії, Лівії, Іраку, Нігерії, яким притаманний індивідуалістський тип національної культури. Педагогічний експеримент проводився за такими традиційними етапами: констатувальний, формувальний і контрольний.

На першому етапі визначався вихідний рівень сформованості міжетнічної толерантності в іноземних студентів обох експериментальних груп. Як було з'ясовано, у членів обох груп цей рівень був достатньо низьким, причому в першій групі дані були кращими.

На формувальному етапі в експериментальних групах реалізовувалися виявлені й теоретично обґрунтовані умови формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів.

Відповідно до першої визначеної педагогічної умови забезпечувалося підвищення міжетнічної обізнаності іноземців шляхом збагачення належними інформаційно-пізнавальними матеріалами змісту навчальних предметів і позааудиторної виховної роботи. Під час реалізації цієї умови застосовувалися різні методи та форми виховання, зокрема такі: лекції («Міжетнічна толерантність як основа культури миру», «Сутність і

роль міжетнічної толерантності в житті сучасної людини», «Загальнолюдські цінності та національна ідея»), студентські конференції («Толерантність у міжетнічній взаємодії», «Міжетнічна толерантність у дії: від конфлікту до миру та злагоди»), бесіди («Структура та зміст міжетнічної толерантності», «Традиції та звичаї української культури»), «круглі столи», диспути («Чи можна стати сьогодні затребуваним фахівцем без сформованості міжетнічної толерантності?», «Чи вважаєте Ви за необхідне виховувати в себе міжетнічну толерантність?», «Як Ви пропонуєте вирішувати міжнаціональні конфлікти?»). Іноземних студентів залучали також до відвідування музеїв, театрів, виставок народного мистецтва, всеукраїнських фестивалів («Етновир», «Сорочинський ярмарок», «Шарівський Дивокрай», «День Сонця»), концертів фольклорних ансамблів, етнічних свят у межах університету, участі в реальних і «заочних» екскурсіях, перегляду документальних і художніх фільмів із їх подальшим обговоренням. Крім того, із метою формування знань, що входять до структури міжетнічної толерантності особистості, студентам-іноземцям пропонувалося виконувати спеціальні вправи та ситуаційні завдання відповідного змісту.

Реалізація другої визначеної педагогічної умови формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів передбачала забезпечення накопичення ними досвіду толерантної поведінки з представниками різних етносів шляхом залучення до участі в різних видах колективної діяльності. Згідно з цією умовою, іноземних студентів у межах малих груп залучали на заняттях до обговорення конкретних проблемних ситуацій, причому кожна зі створених груп об'єднувала в собі представників різних етносів. Крім того, майбутні фахівці іноземного походження брали участь в організованих для них ділових і рольових іграх, інсценуваннях, у яких вони набували досвід поведінки з носіями різних культур у певних змодельованих в ігровій формі ситуаціях. Значну увагу в роботі з іноземними студентами було відведено також тренінгам («Дерево міжетнічної толерантності», «Ритуали привітання», «Схожості та відмінності» тощо), які давали змогу молодим людям краще усвідомити традиції та цінності різних народів, закріпити завдяки багаторазовому повторенню бажані моделі поведінки з представниками різних етносів. Студентів залучали також до участі в різних майстер-класах, які проводили як запрошені гості, так і самі студенти для своїх одногрупників.

Згідно з третьою визначеною педагогічною умовою формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів, цим студентам надавалася дієва педагогічна підтримка в здійсненні самовиховання в окресленому напрямі. Так, відповідно до визначених у

дослідженні етапів здійснення цієї підтримки, на першому – викладачі значну увагу приділяли заохоченню іноземних студентів до організації ними власного самовиховання міжетнічної толерантності, пояснювали важливість прояву ними активних зусиль у цьому напрямі. На наступному етапі педагогічної підтримки викладачі спонукали студентів-іноземців до розробки програми самовиховання міжетнічної толерантності на основі врахування соціокультурних, етнопсихологічних та індивідуальних особливостей представників різних етносів, за необхідності надаючи студентами безпосередню допомогу з цього питання. Для полегшення роботи щодо складання такої програми студентам пропонувалися тексти різних діагностичних методик («Індекс толерантності», «Вимірювання толерантності», «Типи етнічної толерантності» тощо) для визначення наявного рівня сформованості міжетнічної толерантності, а також розроблені автором дисертації інструктивні листи, методичні матеріали, методичні вказівки, пам'ятки, у яких висвітлювалися різні аспекти здійснення самовиховання в указаному напрямі. На наступному етапі втілення педагогічної підтримки, пов'язаного з реалізацією студентом розробленої програми на практиці та проведенням ним самоконтролю перебігу цього процесу і його поточних результатів, викладачі здійснювали спостереження та педагогічний контроль за роботою майбутнього фахівця, за потреби втручаючись у її хід і пропонуючи певні рекомендації щодо внесення необхідних коректив.

На контрольному етапі експерименту проводився аналіз та узагальнення отриманих результатів, які відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати експериментальної роботи (динаміка змін у %)

Критерії й показники сформованості міжетнічної толерантності в іноземних студентів	Групи	
	Е ₁ (279 студ.)	Е ₂ (281 студ.)
1	2	3
<i>Мотиваційно-вольовий:</i>		
1) розвиненість інтересу студентів до міжетнічної комунікації:		
- стійкий	+11,2	+9,9
- нестійкий	+13,1	+10,2
- майже не проявляється	-24,3	-20,1
2) прояв мотивів щодо оволодіння міжетнічною толерантністю:		
- регулярний	+10,2	+8,1
- періодичний	+12,1	+10,2
- майже не виявляє	-22,3	-18,3

Продовж. табл. 1

1				2	3				
<i>Емоційно-ціннісний:</i>									
1) характер емоційного сприйняття представників інших етносів, їхніх традицій та звичаїв;									
- позитивне				+9,6	+8,7				
- нестійке, суперечливе				+11,3	+8,8				
- негативне				-20,9	-17,5				
2) прояв ціннісного ставлення до міжетнічної толерантності;									
- позитивно-активне				+9,1	+8,2				
- нейтрально-пасивне				+11,0	+8,7				
- негативно-індиферентне				-20,1	-16,9				
<i>Когнітивно-поведінковий:</i>									
1) сформованість знань, необхідних для здійснення етнотолерантної поведінки:									
- знання повні, системні, гнучкі				+9,1	+7,2				
- знання не мають ознак повноти, системності й гнучкості				+9,6	+8,3				
- знання практично відсутні				-18,7	-15,5				
2) сформованість у студентів визначених груп умінь: - організаційно-комунікативних - оцінно-рефлексивних - інтелектуально-прогностичних	рівні сформованості								
	Група E₁			Група E₂					
	високий	середній	низький	високий	середній	низький			
	+ 7,8	+ 8,7	- 16,5	+ 5,7	+ 6,1	- 11,8			
	+ 7,1	+ 8,5	- 15,6	+ 5,0	+ 5,9	- 10,9			
				+ 6,8	+ 8,0	-14,8	+ 4,4	+ 5,3	- 9,7
<i>Особистісно-рефлексивний:</i>									
1) прояв необхідних для здійснення міжетнічної комунікації особистісних якостей:									
- практично завжди				+8,9	+7,1				
- час від часу				+8,6	+8,5				
- майже не проявляє				-17,5	-15,6				
2) адекватність самооцінки сформованості цих якостей:									
- стійка адекватна				+6,2	+4,6				
- нестійка, суперечлива				+10,6	+7,3				

Продовж. табл. 1

1	2	3
- неадекватна	-16,8	-11,9

Аналіз наведених у таблиці 1 даних експерименту є підставою для висновку про те, що за всіма визначеними критеріями й показниками в студентів обох груп відбулися суттєві позитивні зміни в рівнях сформованості міжетнічної толерантності, причому в першій із них простежується вища динаміка змін. Це підтверджує правильність сформульованої гіпотези. Вірогідність результатів експериментальної роботи доведена засобами математичної статистики за допомогою використання критерію Пірсона.

Результати проведеного дослідження підтвердили основні теоретичні положення дисертації й дають підстави для низки **висновків**:

1. У дослідженні визначено, що міжетнічна толерантність – це інтегративна особистісна якість, яка виявляється в шанобливому ставленні до етнічних, релігійних, культурних особливостей представників інших етнічних груп, здатності прийняти людей в їхній етнокультурній інакшості та розбудовувати конструктивну взаємодію з ними на основі врахування загальнолюдських цінностей.

На підставі врахування поглядів різних учених зроблено висновок про те, що зазначена якість включає такі компоненти: мотиваційний, аксіологічний, когнітивний, дієво-функціональний, особистісний. Мотиваційний компонент передбачає сформованість в індивіда інтересу до проблем міжетнічної взаємодії, усвідомлення ним ролі та значення міжетнічної толерантності як необхідної передумови успішності цієї взаємодії, розвиненість мотивів щодо набуття зазначеної особистісної якості. Аксіологічний компонент виявляється в стійкому позитивному ціннісному ставленні людини до представників різних етносів, власної етнічної культури та культур інших народів, їхніх цінностей і традицій. Когнітивний компонент включає знання суб'єкта про історію різних етносів, особливості їхньої культури, соціальних норм і релігійних уявлень, національні звичаї та моральні норми; суть міжетнічної толерантності, правила толерантної поведінки з представниками інших етносів та показники її прояву на практиці; основні методи та шляхи набуття зазначеної якості тощо. Дієво-функціональний компонент виявляється в оволодінні людиною інтелектуально-когнітивними, організаційно-комунікативними й оцінно-рефлексивними вміннями толерантної поведінки з представниками інших етносів. Особистісний компонент забезпечує сформованість індивідуальних якостей, необхідних для прояву міжетнічної толерантності під час взаємодії з представниками

інших етнічних груп: шанобливості, рефлексивності, емпатійності, креативності, емоційної стійкості, витримки тощо.

2. Під час проведення наукового пошуку виявлено та схарактеризовано специфіку формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів. Цю специфіку зумовлено в цілому сприятливими для формування зазначеної якості фізіолого-психічними та соціальними особливостями студентства, необхідністю врахування регіональних, соціокультурних, психоетнічних характеристик іноземних студентів, у тому числі їхньої належності до колективістського чи індивідуалістського типу національної культури, особистих рис характеру, ідеалів, прагнень кожної особистості, а також наявності в класичних університетах значного педагогічного потенціалу для успішного формування в студентів-іноземців міжетнічної толерантності, що пояснюється високим рівнем наукової та методичної кваліфікації викладацьких кадрів, сучасним матеріально-технічним забезпеченням освітнього процесу, а також можливістю поєднання в роботі зі студентами традиційних корпоративних звичаїв і виховних інновацій.

3. Визначено критерії й показники сформованості міжетнічної толерантності студентів-іноземців: мотиваційно-вольовий (розвиненість інтересу до міжетнічної комунікації; прояв мотивів щодо формування міжетнічної толерантності); емоційно-ціннісний (характер емоційного сприйняття представників інших етносів, їхніх традицій і звичаїв; прояв ціннісного ставлення до міжетнічної толерантності); когнітивно-поведінковий (сформованість знань і вмінь, необхідних для здійснення етнотолерантної поведінки), особистісно-рефлексивний (сформованість необхідних для здійснення міжетнічної комунікації особистісних якостей, адекватність самооцінки їх сформованості).

4. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів: підвищення міжетнічної обізнаності іноземців шляхом збагачення відповідними інформаційно-пізнавальними матеріалами змісту навчальних предметів і позааудиторної виховної роботи; забезпечення накопичення майбутніми фахівцями досвіду толерантної поведінки з представниками різних етносів шляхом залучення до участі в різних видах колективної діяльності; надання дієвої педагогічної підтримки у здійсненні студентами-іноземцями самовиховання в окресленому напрямі.

Експериментальною реалізацією визначених педагогічних умов формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів доведена їх ефективність. Як засвідчують результати

експерименту, в експериментальній групі **E₁** кількість студентів із високим рівнем сформованості міжетнічної толерантності збільшилася на 9,1 %, а в групі **E₂** – на 6,8 %. Водночас установлено, що кількість студентів, у яких виявлено низький рівень сформованості міжетнічної толерантності, в експериментальній групі **E₁** зменшилася на 19,7 %, а в групі **E₂** – на 15,4 %.

Дані слугують підставою для висновку про те, що реалізація визначених умов формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів дійсно забезпечує підвищення рівня її сформованості. Варто при цьому зауважити, що більш інтенсивна динаміка в цьому плані проявлялась у студентів, які були вихідцями з країн, де домінував колективістський тип національної культури.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Перспективи її подальшого розв'язання вбачаємо в здійсненні цілеспрямованої підготовки викладачів і кураторів груп до формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів, з'ясуванні специфіки формування цієї толерантності в студентів-іноземців у закладах вищої освіти інших типів, здійсненні аналізу досвіду роботи зарубіжних викладачів вищої школи у цій сфері.

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дослідження:

1. Чирва Я. О. Сутність міжетнічної толерантності як наукового поняття. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах*: зб. наук. пр. Клас. приват. ун-ту. Запоріжжя, 2016. Вип. 49 (102). С. 237–241.
2. Чирва Я. О. Про організацію виховної роботи з іноземними студентами у вітчизняних класичних університетах. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*: зб. наук. пр. Київ. нац. лінгвіст. ун-ту. Київ, 2016. Вип. № 54. С. 50–53.
3. Чирва Я. О. Формування міжетнічної толерантності іноземних студентів у класичних університетах як педагогічна проблема. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: зб. наук. пр. ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Харків, 2017. Вип. № 2 (82). С. 78–85.
4. Чирва Я. О., Ткачова Н. О. Структурні компоненти міжетнічної толерантності особистості. *Педагогіка та психологія*: зб. наук. пр. Хар. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Харків, 2017. Вип. № 57. С. 3–10.
5. Чирва Я. О. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: зб. наук. пр.

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Харків, 2017. Вип. № 4 (84). С. 179–189.

6. Чирва Я. О. Аналіз результатів педагогічного експерименту з формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. Класичного приват. ун-ту. Запоріжжя, 2017. Вип. 55 (108). С. 383–389.

7. Chyrva Y., Tkachova N. The practical implementation of the process of interethnic tolerance formation in foreign students at classical universities. *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum: Central European Journal for Science and Research. Pedagogické vědy*. Praha, 2018. № 1 (45). P. 48-52.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

8. Чирва Я. О. Про визначення взаємозв'язку між феноменами міжетнічної толерантності й духовної самореалізації особистості студента. *Самореалізація пізнавально-творчого і професійного потенціалу особистості в інноваційній освіті*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (Суми, 16–17 листопада 2016 р.). Суми, 2016. С. 55–58.

9. Чирва Я. О. Створення студентського середовища як фактора формування міжетнічної толерантності студентів. *Педагогізація соціального середовища в роботі з різними соціальними суб'єктами*: матер. наук.-практ. конф. (Харків, 22 листопада 2016 р.). Харків, 2016. С. 89–90.

10. Чирва Я. О. До питання формування міжетнічної толерантності іноземних студентів у класичних університетах. *Cutting-edge science – 2017: materials of the XIII International scientific and practical conference* (Sheffield, UK, 30 April – 7 May, 2017). Pedagogical sciences. Sheffield, 2017. Volume 8. P. 85–87.

11. Чирва Я. О. Формування міжетнічної толерантності студентів у контексті соціально-культурної адаптації до навчання в українському класичному університеті. *Українська освіта і наука в XXI столітті: погляд молоді*: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (Харків, 1–12 травня 2017 р.). Харків, 2017. С. 70–72.

12. Чирва Я. О. Поняття міжетнічної толерантності: структура та зміст. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи*: зб. матер. III-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (Баку – Ужгород – Дрогобич, 17 листопада 2017 р.). Баку-Ужгород-Дрогобич, 2017. С. 271–273.

АНОТАЦІЯ

Чирва Я. О. Формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання. – ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». – м. Старобільськ, 2018.

Дисертація є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів.

У дисертації розкрито суть і зміст міжетнічної толерантності студентів. Визначено специфіку формування цієї толерантності в студентів-іноземців у межах класичного університету. Теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів. Експериментальним впровадженням цих умов доведено їх ефективність.

Ключові слова: міжетнічна толерантність, іноземний студент, класичний університет, педагогічні умови, педагогічна підтримка.

АННОТАЦИЯ

Чирва Я. А. Формирование межэтнической толерантности у иностранных студентов классических университетов. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Государственное учреждение «Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко». – г. Старобельск, 2018.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы формирования межэтнической толерантности у иностранных студентов классических университетов.

Одной из важнейших задач классических университетов сегодня является формирование межэтнической толерантности у иностранных студентов. На основании анализа научной литературы сделан вывод о том, что под межэтнической толерантностью понимается интегративное личностное качество, которое проявляется в уважительном отношении к этническим, религиозным, культурным особенностям представителей других этнических групп, способности развивать конструктивное взаимодействие с ними. Установлено, что межэтническая толерантность личности включает следующие компоненты: мотивационный (сформированность у индивида интереса к проблемам межэтнического взаимодействия, мотивов относительно овладения указанным личностным качеством), аксиологический (демонстрация человеком положительного ценностного отношения к представителям различных этносов, к собственной этнической культуре и культурам других народов, их ценностям и традициям), когнитивный (включает в себя знания об истории

различных этносов, особенностях их культуры, социальных норм и религиозных представлений; о сущности межкультурной толерантности, правилах толерантного поведения с представителями других этносов и показателях ее проявления), действенно-функциональный (сформированность умений толерантного поведения с представителями других этносов), личностно-творческими (усвоение человеком личностных качеств, необходимых для проявления межкультурной толерантности).

В процессе проведения исследования определены критерии сформированности межкультурной толерантности у иностранных студентов (мотивационно-волевой, эмоционально-ценностный, когнитивно-поведенческий, личностно-рефлексивный), а также соответствующие показатели. Теоретически обоснованы педагогические условия формирования межкультурной толерантности у иностранных студентов классических университетов: повышение межкультурной осведомленности иностранцев путем обогащения соответствующими информационно-познавательными материалами содержания учебных предметов и внеаудиторной воспитательной работы, обеспечение накопления студентами опыта толерантного поведения с представителями различных этносов путем привлечения к участию в различных видах коллективной деятельности, предоставление действенной педагогической поддержки иностранцам в самовоспитании в указанном направлении. Экспериментальным путем доказана эффективность указанных условий.

Ключевые слова: межкультурная толерантность, иностранный студент, классический университет, педагогические условия, педагогическая поддержка.

SUMMARY

Chyrva Y. O. Shaping Interethnic Tolerance in Foreign Students of Classical Universities. – Qualifying research paper as a manuscript.

Thesis to obtain a PhD (Doctor of Philosophy) degree in Pedagogy in speciality 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – State Institution “Taras Shevchenko Luhansk National University”. – City of Starobilsk, 2018.

The thesis is a theoretical and experimental study of the problem of shaping interethnic tolerance in foreign students of classical universities.

The thesis reveals the essence and content of interethnic tolerance of students. It defines the specific nature of shaping this tolerance in foreign students at a classical university, and theoretically substantiates the pedagogical conditions for shaping interethnic tolerance in foreign students of classical universities. The experimental implementation of these conditions proves their effectiveness.

Key words: interethnic tolerance, foreign student, classical university, pedagogical conditions, pedagogical support.